

Księgarnia PWN: Jerzy Brzeziński – Metodologia badań psychologicznych

Wprowadzenie: dlaczego metodologia?

1. Różne rozumienia metodologii
2. Dwa cele nauczania metodologii
 - 2.1. Znajomość bierna
 - 2.2. Znajomość czynna
1. Podstawowa literatura z zakresu metodologii badań psychologicznych i dyscyplin pokrewnych

CZĘŚĆ I. NATURA PROCESU BADAWCZEGO W PSYCHOLOGII

Rozdział 1. Struktura procesu badawczego w psychologii

1. Wprowadzenie
2. Cele poznania naukowego – zewnętrzne i wewnętrzne
3. Schemat poznania naukowego
4. Etapy postępowania badawczego w naukach empirycznych (wg M. Bunge'a)
5. Struktura procesu badawczego w psychologii (ujęcie własne)
6. Między „odkryciem” a „uzasadnieniem”
7. Podsumowanie

Rozdział 2. Zewnętrzne determinanty procesu badawczego w psychologii – psychologia a praktyka społeczna

1. Wprowadzenie
2. Między zewnętrznymi a wewnętrznymi uwarunkowaniami procesu badawczego w psychologii
3. Psychologia stosowana czy stosowanie psychologii – jedna, albo wiele psychologii?
4. Psychologia a model tzw. nauk praktycznych
5. Obiec informacji między sferą praktyki społecznej i sferą nauki
6. Podsumowanie

Rozdział 3. Wewnętrzne determinanty procesu badawczego (I) – wpływ świadomości metodologicznej na rezultaty procesu badawczego

1. Wprowadzenie
2. Trafność badania psychologicznego
 - 2.1. Trafność wewnętrzną
 - 2.2. Trafność zewnętrzną
3. Proces badawczy w kontekście świadomości metodologicznej
4. Poza kontekstem świadomości metodologicznej
5. Podsumowanie

Rozdział 4. Wewnętrzne determinanty procesu badawczego (II) – badanie psychologiczne jako interakcja: „badacz-osoba badana”

1. Wprowadzenie
2. Osobliwości badania psychologicznego (wg S. Rosenzweiga)
3. Nastawienia badacza na potwierdzenie hipotezy badawczej – efekty oczekiwań interpersonalnych badacza OIB (wg R. B. Rosenthala)
 - 3.1. Pojęcie efektu oczekiwań interpersonalnych badacza OIB – efekt Golema i efekt Galatei
 - 3.2. Czynniki kształtujące OIB
 - 3.3. Rosenthala teoria czterech czynników pośredniczących w powstawaniu OIB
 - 3.4. Zapobieganie występowaniu efektu OIB
4. Postrzeganie przez osobę badaną sytuacji badawczej
 - 4.1. Status motywacyjny osoby badanej, SM
 - 4.2. Koncepcja wskazówek sugerujących osobie badanej treść hipotezy badawczej WSH (wg M. T. Orne'a)
 - 4.2.1. Charakterystyka zmiennych WSH
 - 4.2.2. Trzy procedury kontroli WSH
 - 4.2.2.1. Badanie posteksperymentalne
 - 4.2.2.2. Niby-eksperyment
 - 4.2.2.3. Symulacja eksperymentalna
 - 4.2.3. Nowe plany eksperymentalne do badania efektów WSH
 - 4.3. Koncepcja lęku osoby badanej przed oceną wystawianą przez badacza, LPO (wg M. J. Rosenberga)
 - 4.3.1. LPO jako zmienna pośrednicząca
 - 4.3.2. Dwie metody badania wpływu LPO na wyniki badania psychologicznego
 - 4.3.2.1. Metoda powtórnego przeprowadzenia badania wg zmienionego scenariusza
 - 4.3.2.2. Metoda manipulowania pobudzeniem emocjonalnym
 - 4.3.3. Czynniki wyzwalające u osób badanych LPO

- 4.4. Czy osoba badana nastawiona jest na współpracę z badaczem?
- 4.5. Oczekiwania interpersonalne osoby badanej formułowane pod adresem badacza, OIOB
5. Powiązania między zmiennymi kontekstu psychologicznego badania psychologicznego
6. Podsumowanie

Rozdział 5. Etyczne problemy psychologii (I) – między kodeksem etycznym a laboratorium

1. Wprowadzenie
2. Szczególnie etycznie wątpliwe aspekty działalności badawczej psychologa
 - 2.1. Okłamywanie osób badanych
 - 2.2. Narazanie osób badanych na cierpienie, wstyd, lęk przed oceną oraz zaniżaniu ich samooceny
 - 2.3. Psycholog (wykładowca i egzaminator) a student w roli osoby badanej
3. Informowanie społeczności uczonych o uzyskanych rezultatach badawczych
 - 3.1. Ukrywanie niedoskonałości warsztatowych
 - 3.2. Kłopoty z trafnością zewnętrzną
 - 3.3. Nastawienie na potwierdzaniu hipotez – „pomaganie” hipotezom
 - 3.4. Intersubiektywna kontrolowalność rezultatu badawczego – problem repetycji badań psychologicznych
4. Podsumowanie

Rozdział 6. Etyczne problemy psychologii (II) – między kodeksem etycznym a praktyką społeczną

1. Wprowadzenie
2. Rezultat badawczy jako podstawa praktycznego działania
3. Psycholog jako nauczyciel i mistrz – jedność badania i nauczania
4. Testy psychologiczne w rękach psychologa
 - 4.1. Test psychologiczne i jego użytkownik
 - 4.2. Adaptacja obcego testu
 - 4.3. Intencja twórcy testu a zakres jego rzeczywistych zastosowań
 - 4.4. Prawa osoby badanej
 - 4.5. Uwagi końcowe
5. Podsumowanie

CZĘŚĆ II. ZMIENNE – PROBLEMY – HIPOTEZY

Rozdział 7. Zmienne i ich operacjonalizacja

1. Wprowadzenie
2. Pojęcie zmiennej
3. Konstrukcja mnogościowa zmiennej ilościowej
4. S. S. Stevensa klasyfikacja zmiennych: nominalne, porządkowe, interwałowe i ilorazowe
5. Zmienne – zależne i niezależne. Klasyfikacja zmiennych
6. Zasady wprowadzania terminów teoretycznych do nauk empirycznych (wg J. Kmity)
7. Wskaźniki
 - 7.1. Pojęcie wskaźnika – wskaźniki rzeczowe i definicyjne
 - 7.2. Klasyfikacja wskaźników (wg S. Nowaka)
 - 7.3. Noc rozdziela wskaźników empirycznych
8. Wyniki uzyskane na skalach narzędzi pomiarowych jako wskaźniki zmiennych ilościowych
 - 8.1. Założenia dotyczące natury narzędzia pomiarowego π
 - 8.2. Pojęcie funkcji operacyjnej
 - 8.3. Pojęcie idealnego narzędzia π_{id}
9. Nowe ujęcie problemu operacjonalizacji zmiennych psychologicznych (wg E. Hornowskiej)
 - 9.1. Istota procedury operacjonalizacji
 - 9.1.1. Czynniki – wielkość – zmienna
 - 9.1.2. Podstawowe założenia
 - 9.2. Etapy procedury operacjonalizacji
 - 9.2.1. Rekonstrukcja czynnika teoretycznego: konstrukcja wielkości
 - 9.2.2. Konceptualizacja wielkości, dobieranie wskaźników, konstruowanie zmiennej
 - 9.2.3. Dobór narzędzia pomiarowego i pomiar zmiennej
 - 9.3. Analiza przykładu
10. Podsumowanie

Rozdział 8. Problemy badawcze i hipotezy badawcze

1. Wprowadzenie
2. Problem badawczy jako pytanie – cechy dobrze sformułowanego problemu badawczego
 - 2.1. Pytania rozstrzygnięcia i pytania dopełnienia
 - 2.2. N. Belnapa klasyfikacja pytań
3. Klasyfikacja problemów badawczych

4. Hipoteza jako odpowiedź na pytanie badawcze – cechy dobrze sformułowanej hipotezy
5. Klasyfikacja hipotez badawczych
6. Podsumowanie

CZĘŚĆ III. W STRONĘ METOD STATYSTYCZNYCH

Rozdział 9. Próba

1. Wprowadzenie
2. Dlaczego próba złożona z ochotników jest stronicza?
3. Próba kwotowa
4. Próba losowa
 - 4.1. Pojęcie operatu losowania i mechanizmu losowania
 - 4.2. Jak posługiwać się tablicami liczb losowych
 - 4.3. Odmiany schematów losowania próby
 - 4.3.1. Losowanie nieograniczone indywidualne
 - 4.3.2. Losowanie systematyczne indywidualne
 - 4.3.3. Losowanie warstwowe
 - 4.3.4. Losowanie grupowe
 - 4.3.5. Losowanie wielostopniowe
 - 4.4. Testowanie losowości próby
 - 4.5. Wyznaczanie niezbędnej wielkości próby – przykład ze schematem losowania nieograniczonego indywidualnego
5. Podsumowanie

Rozdział 10. Miary siły związku między zmiennymi – wybrane zagadnienia

1. Wprowadzenie
2. Związek liniowy *versus* związek krzywoliniowy
3. Metoda oceny „liniowości” i „odchylenia od liniowości” związku dwóch zmiennych
4. Wybór optymalnej miary siły związku między zmiennymi
5. Podsumowanie

Rozdział 11. Testy istotności różnic – wybrane zagadnienia

1. Wprowadzenie
2. Warunki poprawnego stosowania testów istotności różnic w badaniach empirycznych
 - 2.1. Respektowanie zasady randomizacji
 - 2.2. Grupy (dane) niezależne *versus* grupy (dane) zależne
 - 2.3. Respektowanie założenia o rozkładzie zmiennej zależnej w populacji
 - 2.4. Problem homogeniczności (jednorodności) porównywanych grup
 - 2.5. Skala pomiarowa zmiennej zależnej
 - 2.6. Liczba porównywanych grup
 - 2.7. Duże N *versus* małe N
3. Wybór optymalnego testu statystycznego – grupy (dane) niezależne
 - 3.1. Najbardziej rozpowszechnione testy statystyczne w praktyce badawczej psychologów
 - 3.2. Algorytm wyboru optymalnego testu
4. Wybór optymalnego testu statystycznego – grupy (dane) zależne
 - 4.1. Najbardziej rozpowszechnione testy statystyczne w praktyce badawczej psychologów
 - 4.2. Algorytm wyboru optymalnego testu
5. Podsumowanie

CZĘŚĆ IV. MODELE SPRAWDZANIA HIPOTEZ

Rozdział 12. Model eksperymentalny (E)

1. Wprowadzenie
2. Charakterystyka modelu eksperymentalnego (E)
 - 2.1. Model eksperymentalny (E) a model quasi-eksperymentalny (qE)
 - 2.2. Pojęcie kontroli zmiennych niezależnych
 - 2.2.1. Dwie metody kontroli zmiennych niezależnych stosowane w planach jednozmiennowych, dwuwartościowych („0-1”)
 - 2.3. Znaczenie randomizacji
 - 2.4. Rola instrukcji maskujących cel eksperymentu w psychologii („decepcja”)
 - 2.5. Realizm życiowy i realizm psychologiczny
3. Pojęcie planu eksperymentalnego i quasi-eksperymentalnego
4. Trafność planu eksperymentalnego i czynniki ją zakłócające
 - 4.1. Trafność wewnętrzna i czynniki ją zakłócające
 - 4.2. Trafność zewnętrzna i czynniki ją zakłócające

- 4.3. Statystyczny kontekst trafności
- 4.4. Odniesienie do teorii
5. Odmiany planów eksperymentalnych
 - 5.1. Plany jedno-jednozmiennowe, dwuwartościowe („0-1”)
 - 5.1.1. Plan 1. – z grupą kontrolną, z pomiarem początkowym i końcowym zmiennej zależnej
 - 5.1.2. Plan 2. – z grupą kontrolną, bez pomiaru początkowego zmiennej zależnej
 - 5.1.3. Plan 3. – z pomiarem początkowym i końcowym zmiennej zależnej w różnych grupach
 - 5.1.4. Plan 4. – czterogrupowy, Solomona
 - 5.1.5. Plan 5. – trzygrupowy, z podwojonym pomiarem początkowym i jednym pomiarem końcowym zmiennej zależnej
 - 5.1.6. Plan 6. – czterogrupowy, z pomiarem początkowym i końcowym zmiennej zależnej na różnych grupach
 - 5.2. Ograniczenia planów „0-1”
 - 5.3. Plany jedno-wielozmiennowe, wielowartościowe – kilka uwag wprowadzających
6. Ocena istotności zmiennych niezależnych w modelu eksperymentalnym
 - 6.1. Poziom istotności statystycznej α a faktyczna istotność zmiennej X (postępowania eksperymentalnego) dla danej zmiennej zależnej Y
 - 6.1.1. Jak liczne powinny być grupy: eksperymentalna i kontrolna? Duża próba *versus* mała próba
 - 6.1.2. Nastawienie na kontrolę błędu I lub II rodzaju
 - 6.2. Wskaźniki istotności zmiennej X (postępowania eksperymentalnego)
7. Podsumowanie

Rozdział 13. Model wielokrotnej regresji (MR)

1. Wprowadzenie – model analizy wariancji (ANOVA) a model wielokrotnej regresji (MR)
2. Zmienne (niezależne) ilościowe w liniowym modelu MR
 - 2.1. Podstawowe odmiany MR
 - 2.1.1. Model liniowy: jedno-jednozmiennowy
 - 2.1.2. Model liniowy: jedno-wielozmiennowy
 - 2.2. Wprowadzenie interakcji zmiennych ilościowych do modelu MR
3. Zmienne jakościowe w modelu MR – konstruowanie zmiennych instrumentalnych
 - 3.1. Jedna zmienna dwukategorialna – analiza przykładu: test t , test F , współczynnik korelacji r
 - 3.2. Jedna zmienna wielokategorialna
 - 3.2.1. Analiza przykładu z wykorzystaniem kodowania zero-jedynkowego
 - 3.2.2. Analiza przykładu z wykorzystaniem kodowania quasi-eksperymentalnego
 - 3.2.3. Analiza przykładu z wykorzystaniem kodowania ortogonalnego
 - 3.3. Dwie zmienne wielokategorialne – zagadnienie interakcji między zmiennymi jakościowymi
 - 3.3.1. Analiza przykładu z wykorzystaniem kodowania ortogonalnego
 - 3.3.2. Analiza przykładu z wykorzystaniem kodowania quasi-eksperymentalnego
 - 3.3.3. Interakcja między zmiennymi jakościowymi a kodowanie zero-jedynkowe
 - 3.4. Kodowanie interakcji wielu zmiennych jakościowych
4. Ustalenie porządku istotnościowego w obrębie zmiennych niezależnych wprowadzonych do modelu MR
5. Podsumowanie

Rozdział 14. Model *ex post facto* (EPF)

1. Wprowadzenie
2. Model eksperymentalny a model EPF
3. Dwie odmiany modelu EPF
 - 3.1. Odmiana eksploracyjna (EPF-E)
 - 3.2. Odmiana confirmacyjna (EPF-K)
4. Zbieranie i opracowywanie danych empirycznych pochodzących z wywiadów
 - 4.1. Opracowanie schematu zbierania danych za pomocą wywiadu
 - 4.2. Przeszkolenie osób prowadzących wywiady oraz sędziów kompetentnych
 - 4.3. Przygotowanie skal szacunkowych i ich akceptowanie przez badacza
5. Ocena istotności zmiennych w modelu EPF
6. Wady i zalety modelu EPF
7. Podsumowanie

CZĘŚĆ V. PODSTAWY KONSTRUKCJI TESTÓW PSYCHOLOGICZNYCH I INTERPRETACJI ILOŚCIOWEJ DANYCH TESTOWYCH

Rozdział 15. Rzetelność i błąd standardowy pomiaru

1. Wprowadzenie
2. Założenia klasycznej teorii testów psychologicznych
3. Odmiany błędu standardowego

- 3.1. Błąd pomiaru wyniku otrzymanego
- 3.2. Błąd estymacji wyniku prawdziwego
- 3.3. Błąd pomiaru wyniku prawdziwego
- 3.4. Błąd prognozy
- 3.5. Błąd zastąpienia
- 3.6. Analiza porównawcza błędów
- 3.7. Punktowa i przedziałowa estymacja wyniku prawdziwego
4. Sześć empirycznych metod estymacji rzetelności testu psychologicznego
5. Metody oparte na porównaniu dwukrotnego badania tym samym testem
6. Metody oparte na porównaniu form alternatywnych (równoległych) testu
7. Metody oparte na porównaniu części (np. połówek) tego samego testu
8. Metody oparte na analizie właściwości statystycznych pozycji testowych
 - 8.1. Wzory $K-R\ 20$ i $K-R\ 21$ Kudera i Richardsona
 - 8.2. Wzór Cronbacha
 - 8.3. Podejście Hoyta
 - 8.4. Podejście Lorda i Novicka oraz Cronbacha, Gleser, Nandy i Rajaratnama
 - 8.5. Podejście Winera
 - 8.6. Podejście Brzezińskiego
 - 8.6.1. Uwagi krytyczne o dotychczasowych ujęciach problemu rzetelności testu
 - 8.6.2. Wskaźnik DT
9. Metody oparte na analizie związku pozycji testowych z ogólnym wynikiem testu
 - 9.1. Wzór Spearmana-Browna
 - 9.2. Wzór Gulliksen
10. Metody oparte na badaniu stopnia zgodności sędziów kompetentnych (współczynnik W-Kendalla)
11. Podsumowanie

Rozdział 16. Moc dyskryminacyjna pozycji testowych

1. Wprowadzenie
2. Trzy wskaźniki mocy dyskryminacyjnej pozycji testowych
 - 2.1. Współczynnik korelacji punktowo-czteropolowej – korzystanie z tablic Jurgensena
 - 2.2. Współczynnik korelacji punktowo-dwuseryjnej
 - 2.3. Współczynnik korelacji dwuseryjnej – korzystanie z tablic Flanagan (metoda dolnych i górnych 27 % próby)
 - 2.4. Sprawdzanie pozycji wielokategorialnej do postaci dwukategorialnej (metoda Edwardsa-Kilpatricka)
3. Podsumowanie

Rozdział 17. Trafność

1. Wprowadzenie
2. Cztery aspekty trafności
 - 2.1. Trafność kryterialna
 - 2.2. Trafność treściowa (wewnętrzna)
3. Trafność teoretyczna (wg L. J. Cronbacha i P. E. Meehla)
4. Aspekt zbieżny (konwergentny) i różnicowy (dyskryminatywny) trafności – analiza macierzy „wielu cech – wielu metod” D. T. Campbella i D. W. Fiskego
 - 4.1. Aspekt zbieżny i aspekt różnicowy trafności
 - 4.2. Metoda „klasyczna” analizy macierzy $WCWM$
 - 4.3. Wykorzystanie wielowymiarowych modeli statystycznych do analizy macierzy $WCWM$
5. Badanie trafności z wykorzystaniem modelu analizy czynnikowej (tzw. trafność czynnikowa)
6. Podsumowanie

Rozdział 18. Standaryzacja – obiektywność – normalizacja

1. Wprowadzenie
2. Standaryzacja i obiektywność testu
3. Skale standardowe oparte na modelu rozkładu normalnego
 - 3.1. Skala tenowa (T)
 - 3.2. Skala stenowa
4. Porównanie skal standardowych
5. Podsumowanie

Rozdział 19. Analiza profili psychometrycznych – porównania intraindywidualne i interindywidualne

1. Wprowadzenie
2. Analiza intraprofilowa

- 2.1. Wykaz stosowanych oznaczeń i wzorów pomocniczych
- 2.2. Wykreślenie profilu otrzymanego (P) oraz profilu górnych ($P-g$) i profilu dolnych ($P-d$) granic przedziałów ufności
- 2.3. Analiza dyspersji profilu – wskaźnik: $G-D$
- 2.4. Analiza odchyłeń wyników poszczególnych testów (T_i) od średniego profilu ($\bar{p}$) – wskaźnik: $T_i - \bar{p}$
 - 2.4.1. Średnia obliczona z uwzględnieniem testu T_i
 - 2.4.2. Średnia obliczona bez uwzględnienia testu T_i
- 2.5. Ocena istotności różnic wyników dwóch testów: T_i i T_j – wskaźnik: $d(T_i - T_j)$
3. Analiza interprofilowa
 - 2.6. Współczynnik G -Holleya i Guilforda – testy dychotomiczne („0, 1”)
 - 2.7. Współczynnik G_T -Vegeliusa – testy trychotomiczne („-1, 0, +1”)
 - 2.8. Współczynnik r_{BP} -Vegeliusa dla testów o wynikach wyrażonych na skali dwubiegunowej
 - 2.9. Wykorzystanie współczynnika korelacji rangowej (r_s -Spearmana lub r_k -Kendalla) dla testów wielopunktowych
 - 2.10. Współczynnik r_c -Cohena dla wyników testowych wyrażonych na skalach standardowych
 - 2.10.1. Wyniki testowe wyrażone na jednolitej skali standardowej
 - 2.10.2. Wyniki testowe wyrażone na różnych skalach standardowych
4. Podsumowanie

Rozdział 20. Problemy adaptacji kulturowej testów

1. Wprowadzenie
2. Czy testy psychologiczne powstałe w warunkach innej kultury powinny być poddane adaptacji kulturowej?
 - 2.1. Dystynkcja: *emic* – *etic*
 - 2.2. Czy możliwe jest skonstruowanie testu neutralnego kulturowo – problem testów: *culture-free*, *culture-fair* oraz *culture-reduced*
 - 2.3. Znaczenie *back translation*
 - 2.4. Transkrypcja – translacja – trawestacja – parafraza – rekonstrukcja
3. Sprawdzanie równoważności testów (wg R. Ł. Drwala)
4. Konteksty adaptacji kulturowej testów
 - 4.1. Kontekst teorii psychologicznej
 - 4.2. Kontekst psychometryczny
 - 4.3. Kontekst celu
 - 4.4. Kontekst doświadczenia kulturowego osoby badanej
 - 4.5. Kontekst świadomości społecznej
 - 4.6. Kontekst kwalifikacji zawodowych użytkownika testu
 - 4.7. Kontekst użycia
5. Podsumowanie

Podziękowania

Nota bibliograficzna

Dodatek A. Jak pisać raport z badań psychologicznych?

Dodatek B. Tablice statystyczne i psychometryczne

Tablica 1. Liczby losowe

Tablica 2. Dystrybuanta rozkładu normalnego

Tablica 3. Wartości krytyczne rozkładu t Studenta

Tablica 4. Wartości krytyczne rozkładu χ^2

Tablica 5. Wartości krytyczne rozkładu F Snedecora

Tablica 6a. Wartości krytyczne statystyki k' testu serii Walda-Wolfowitza

Tablica 6b. Wartości krytyczne statystyka k'' testu serii Walda-Wolfowitza

Tablica 7. Wartości z odpowiadające danym wartościom r

Tablica 8. Krytyczne wartości r

Tablica 9. Współczynniki r_{bi} – tablice Flanagana

Tablica 10. Współczynnik Φ – tablice Jurgensena

Tablica 11a. Wartości krytyczne S współczynnika zgodności W Kendalla

Tablica 11b. Wartości krytyczne S współczynnika zgodności W Kendalla

Literatura